

УДК 811.111.001.4: 630*:81'37

ОСОБЛИВОСТІ ОМОНІМІЧНИХ І ПОЛІСЕМІЧНИХ ЛЕКСЕМ В АНГЛОМОВНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Леся Миклаш

Національний лісотехнічний університет України,
вул. Генерала Чупринки, 103, Львів, 79057, Україна
e-mail: lmyklash@mail.com

Розглянуто особливості полісемії та омонімії в англійській терміносистемі лісового господарства. Проведено семантичний аналіз омонімічних і полісемічних лексем у межах досліджуваної терміносистеми. Запропоновано класифікацію термінних одиниць за характерними типами розвитку їх значень. Зроблено висновок про те, що у фахових тезаурусах і галузевих словниках потрібно висвітлювати усі значення терміна через призму омонімії та полісемії. *Ключові слова:* значення слова, семантика, полісемія, омонімія, термін, лісове господарство.

Розвиток лісового господарства потребує розроблення відповідного наукового апарату, зокрема узгодження національної галузевої термінології з міжнародними стандартами, тому дослідження галузевої лексики є надзвичайно важливим питанням термінологічної науки.

Метою праці – визначити специфіку омонімічних і полісемічних лексем англійської термінології лісового господарства. Для цього потрібно вирішити такі *завдання*: дослідити характер семантичних відношень, визначити семантичні зв'язки та ідентифікувати мовні одиниці як омонімічні чи полісемічні. Об'єктом дослідження є англійські терміни лісового господарства, матеріалом – галузева література та словникові видання [1, 18].

Осмислення терміна охоплює два підходи – синтаксичний та лексичний, зумовлений семантичною структурою терміна, яка допомагає визначити його семантичний потенціал чи простежити семантичні зміни [8, с. 98]. Те, що питання семантики є одним із головних у сучасній мовознавчій науці, стверджують праці видатних зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких: David Crystal [14], Charles W. Kreidler [15, с. 66, 67], Frank R. Palmer [16], John I. Saeed [17, с. 44, 45], Максим Кронгауз [7], Роман Дудок [3]; Ірина Кобозева [6] та інші.

Кожна галузева терміносистема належить до загальної лексико-семантичної системи мови, де елементи пов'язані між собою. Адекватно описати лексичне значення терміна можна тільки з урахуванням того, наскільки певна мовна одиниця семантично корелюється з іншими за змістом.

Мовознавці ідентифікують омонімію та полісемію як головні типи неоднозначності слів у мові. Омонімія – це зв'язок між словами чи термінами, що мають тотожний план вираження, тобто однаково вимовляються чи пишуться, але семантично відрізняються. Між омонімами немає семантичного зв'язку, для них характерна розбіжність значень. Причинами виникнення омонімії може бути запозичення термінів із різних джерел, а також зміна звукової форми слів. Головна характерна особливість омонімів полягає в тому, що вони, як мовні

феномени, актуалізуються у різних семантичних полях, а це унеможлиблює їх зіткнення в подібних контекстах, тому омоніми не перешкоджають професійному спілкуванню та правильному розумінню тексту [5, с. 27].

Дотримуючись різних критеріїв, є різні класифікації омонімії (за О. І. Смирницьким, І. В. Арнольд, Ж. І. Saeed та інших.), що свідчить про багатовимірність цього явища. Поділяємо думку В. В. Єлисеєвої [4, с. 23], що, **за формою вираження**, головною ознакою омонімії є тотожність форми (звукова і графічна). Отже, розрізнятимемо: **повні омоніми** (мають спільну звукову і графічну форму, відрізняються семантикою і граматично):

lime [ˈlaɪm] (Am), *n.* – ‘липа’ (*Tilia* spp.) (пор. *lindel*, Br.); *lime* [ˈlaɪm], *v.* – ‘вапнувати’;
lime [ˈlaɪm], *n.* – ‘різновид лимона’;

bark [bɑ:k], *n.* – ‘тип малого човна’ (пор. укр. *барка*); *bark* [bɑ:k], *n.* – ‘кора дерева’;
bark [bɑ:k], *v.* – ‘гавкати’;

bear [beə], *n.* – ‘ведмідь’ (*Ursus* spp.); *bear* [beə], *v.* – ‘нести, переносити’ (*bearing strength* – ‘несуча (утримувальна) здатність’; *ball bearing* – ‘кульковий підшипник’ (вальниця));

scarify [ˈskæpɪˌfaɪ], *v.* – ‘розпушувати ґрунт перед висівом’; *scarify* [ˈskæpɪˌfaɪ], *v.* (*colloq.*) – ‘лякати’;

Омофони (мають спільну звукову форму, різняться графічно і семантично):

bear [beə], *n.* – ‘ведмідь’ (*Ursus* spp.); *bare* [beə], *adj.* ‘оголений’ (*bare-rooted* – ‘з оголеними коренями’; *bare root transplant* – ‘саджанець з оголеною кореневою системою’);

elder [ˈeldə], *n.* – ‘бузина’ (*Sambucus* L.); *elder* [ˈeldə], *n.* – ‘старійшина’; *elder* [ˈeldə], *adj.* (від *old*) – ‘старший; старіший’;

deer [diə], *n.* – ‘олень’ (*Cervidae* spp.); *dear* [diə], *adj.* – ‘дорогий, любий, милий’;

gopher [ˈɡəʊfə], *n.* – ‘сумчастий пацюк’; ‘ховрах’ (*Spermophilus* spp.); *goffer* [ˈɡəʊfə], *v.* – ‘гофрувати’;

auger [ˈɔːɡə], *n.* – ‘бурав’; *augur* [ˈɔːɡə], *n.* – ‘віщун’;

woodward [ˈwʊdwɔːd], *n.* – ‘лісник, лісничий’; *woodward* [ˈwʊdwɔːd], *adv.* – ‘в напрямку лісу’;

site [saɪt], *n.* – ‘місцезнаходження’; *sight* [saɪt] – ‘поле зору’ (*location of site*; *site conditions* – ‘лісорослинні умови’; *site index* – ‘показник місцезростання’; *the line of sight* – ‘пряма видимості’);

Омографи (збігаються графічно з різницею у їхній звуковій формі та семантиці):

wind [waɪnd], *n.* – ‘вітер’; *wind* [waɪnd], *n.* – ‘закрут, оберт’;

sow [saʊ], *v.* – ‘сіяти’; *sew* [saʊ] *v.* – ‘шити’.

За змістом, ознакою омонімії є відмінність значень, у цьому аспекті омоніми розрізнятимемо як: **лексичні** (співзвучні слова, які відрізняються своїми лексичними значеннями, але є граматично тотожними – належать до однієї граматичної категорії (частин мови)):

ash, *n.* – ‘зола, попіл’; *ash*, *n.* – ‘ясен’ (*Fraxinus* spp.);

bore, *v.* – ‘свердлити’; *bore*, *v.* – ‘знуджувати, втомлювати’;

bole, *n.* – ‘товарна частина стовбура’; *bole*, *n.* – ‘залізіста вапнякова глина’;

mast, *n.* – ‘плоди дерев і куців як корм для звірини (жолуді, горіхи)’; *mast*, *n.* – ‘щогла’;

mast, *n.* – ‘стовп товщиною понад 8 дюймів (≈ 20 см)’;

mould (Br) / *mold* (Am), *n.* – ‘профіль, шаблон, трафарет’; *mould* (Br)/*mold* (Am), *n.* – ‘цвіль, пліснява’;

net, *n.* – ‘сітка, сільце’; *net*, *n.* – ‘мережа’; *net*, *n.* – ‘вага; нетто’;

plot, *n.* – ‘ділянка’ (*experimental plot* – ‘експериментальна ділянка’, *forest plot* – ‘лісова ділянка’); *plot*, *n.* – ‘змова, інтрига’;

quarry, *n.* – ‘переслідований звір’; *quarry*, *n.* – ‘каменоломня, кар’єр’;

saw, *v.* – ‘пиляти, розпилювати’; *saw* – *Past Simple* від *see*, *v.* – ‘бачити, дивитися’;

story (storey), *n.* – ‘поверх, ярус’; *story*, *n.* – ‘ярус рослинності’; *story*, *n.* – ‘розповідь’.

Граматичні (співзвучні слова, однакові за змістом, але належать до різних граматичних категорій). В англійській мові, з огляду на явище конверсії, є багато граматичних омонімів. Наприклад:

bore, *v.* – ‘свердлити’; *bore*, *n.* – ‘отвір, канал’;

harvest, *n.* – ‘лісозаготівля’; *harvest*, *v.* – ‘заготівляти деревину’;

mark, *n.* – ‘клеймо, мітка, позначка’; *mark*, *v.* – ‘маркувати, клеймувати, позначати’;

plant, *n.* – ‘рослина, саджанець’; *plant*, *v.* – ‘садити, саджати, засаджувати’;

rank, *v.* – ‘трелювати і штабелювати колоди’; *rank*, *n.* – ‘штабель’;

rig, *n.* – ‘оснащення, пристрій’; *rig*, *v.* – ‘оснащати’ (*напр.*, канатну установку блоками, канатами);

rot, *v.* – ‘загнивати’; *rot*, *n.* – ‘гниль, гнилизна’;

sand, *n.* – ‘пісок’; *sand*, *v.* – ‘посипати піском’; *sand*, *v.* – ‘шліфувати’;

saw, *n.* – ‘пилка’; *saw*, *v.* – ‘пиляти, розпилювати’;

skyline, *n.* – ‘підвісна канатна система (дорога)’; *skyline*, *n.* – ‘несучий канат’ (несівна линва); *skyline*, *n.* – ‘трелювальна установка (устатківина) з несучим канатом’; *skyline*, *v.* – ‘трелювати лісоматеріали установкою з несучим канатом’;

skid, *v.* – ‘трелювати волоком’; *skid*, *n.* – ‘трелювальний волок’;

split, *n.* – ‘поздовжня тріщина, розколина вздовж волокон’; *split*, *v.* – ‘розколювати’;

sprout, *n.* – ‘кореневий поріст, паросток, пагінець’; *sprout*, *v.* – ‘накільчуватися, пароститися’;

stack, *n.* – ‘стіс, штабель’; *stack*, *v.* – ‘укладати в стоси’;

trail, *n.* – ‘стежка’; *trail*, *v.* – ‘тягти, волочити’;

winch, *n.* – ‘лебідка’; *winch*, *n.* – ‘домкрат’; *winch*, *v.* – ‘піднімати лебідкою або домкратом’.

Лексико-граматичні (співзвучні слова, які відрізняються лексично і граматично):

light, *adj.* – ‘легкий’ (*light forest* – зріджений ліс; *light running* – холостий хід); *light*, *n.* – ‘світло’ (*light-demanding* – світлолюбний, світловибагливий);

sound, *n.* – ‘шум’; *sound*, *n.* – ‘вузька протока’; *sound*, *adj.* – ‘здоровий, непошкоджений’ (*sound wood* – ‘якісна (неушкоджена без дефектів) деревина’ (пор. *defective wood*); *environmentally-sound* – ‘екологічно безпечний, нешкідливий для довкілля’).

У галузевій мові можна натрапити і на омоніми, які згодом сформували свої лексико-семантичні варіанти як полісемічні лексеми:

bow [baʊ], *n.* – поклін, уклін; *bow* [baʊ], *n.* – ‘дуга’; *bow* [baʊ], *n.* – лук; *bow* [baʊ], *n.* – ‘пожолобленість уздовж поверхні’ (*дефект деревини*).

У дослідженні терміносистем мовознавчий інтерес становить лексична, або словникова форма омонімії, зокрема графічна, – тобто форма, подана у словниках. Немає чітких критеріїв, за якими без контексту можна розпізнати, чи йдеться про омонім чи полісемант. Тому випадки неоднозначності у мові різні дослідники класифікують і як полісемію, і як омонімію [6, с. 168], [9, с. 49]. Найпростіше у таких випадках звернутися до словника, де полісеманти подають в одному гнізді, а омоніми – у кількох окремих статтях. У глосаріях чи

галузевих словниках омонімічні термінні одиниці теж мають бути розмежовані й відповідно подані. У багатьох випадках змістову відмінність може підказати етимологія [16, с. 67, 68].

У сучасному мовознавстві немає загально визнаного тлумачення явища полісемії в термінології та чітких критеріїв розмежування омонімів та полісемантів. З огляду на те, що для конкретної терміносистеми багатозначність не є характерною, для позначення спеціального поняття повинна бути сформульована однозначна дефініція – адже саме поняття ‘термін’ передбачає усунення багатозначності. Однозначність у межах свого термінологічного поля, тобто в конкретній мовній ситуації, залишається головною вимогою до ідентифікації терміна, зокрема новостворюваного [12, с. 682]. Наприклад, що сучасне англійське слово *term* проявляє свою неоднозначність, акумулюючи два інваріантні значення: 1) спеціальне поняття певної галузі; 2) період часу. Український відповідник *термін* в українському тлумачному словнику подано як омонім, тобто в різних словникових статтях, як і в англійській мові. Для того, щоб розмежувати *термін* як ‘спеціальне слово’ і *термін* як ‘період часу’, треба проаналізувати контекст, тобто розуміти слово *термін* як звичайне багатозначне слово. Як бачимо, наукове термінознавство також має проблеми з головним словом свого понятійного апарату.

Багатозначність, або полісемія, – це наявність у мовної одиниці більше одного значення за умови зв’язку між ними чи явища переносу загальних або суміжних ознак чи функцій з одного позначуваного предмета (денотата) на інший. У процесі дослідження нас цікавитиме лексична полісемія – здатність одного слова слугувати для позначення різних предметів і явищ дійсності. Причиною полісемії є асиметричність мовного знака, і вона відображає принцип економії мовних засобів для оптимального передання смислу. Вважають, що чим частіше вживане слово, тим більше розвинена система його похідних значень. У мовленні значення конкретизується і полісемія нейтралізується контекстом [4, с. 17].

Багатозначність, як мовне явище, була властива давньоанглійській лексиці. Тому лексико-семантичну структуру полісемічного слова часто розглядають через призму діахронії, щоб зрозуміти, як розвивалось і змінювалось значення слова: 1) набуваючи нових значень, втрачаючи старі; 2) набуваючи нових, зберігаючи старі; 3) набуваючи нових значень, зберігаючи і втрачаючи частину старих значень; 4) зберігаючи одне значення, не набуваючи нових [8, с. 99, 100]. Синхронний підхід до явища багатозначності допомагає визначити, чи всі значення слова рівноцінно вживані у конкретному часі, які з них є головними, а які – вторинними.

Аналогічно як і в омонімії, полісемічні слова класифікують за: 1) характером семантичного зв’язку; 2) характером розвитку значення. **За семантичним зв’язком**, розрізняють семантичний зв’язок: а) **на основі переносу значення** (метафора, метонімія); б) **на основі спільнокореневої твірної одиниці**.

Полісемія, яка простежується в англійській термінології, здебільшого виникає через велику кількість асоціативних образів, закладених у семантиці слова. Для англійської мови характерні образність лексем й експресивність термінів, утворені шляхом метафоричного перенесення. Первинне значення, що акумулювалося у слові, переносилося на інші сфери вжитку, де витворювався новий образ, асоціативно пов’язаний з первинним. Серед головних типів такого переносу розрізняють: *метафору* (перенос значення **за подібністю** чи **за функцією**) та *метонімію* (перенос значення **за суміжністю образу**) [6, с. 169, 170].

Прикладом утворення термінної одиниці на основі метафоричної подібності є *caterpillar tractor* та *crawler tractor*, які мають один український відповідник – *гусеничний трактор*.

Обидва утворені завдяки подібності руху трактора до способу пересування гусені-*caterpillar*, яка повзе (*crawls*), перетягуючи тіло.

Яскравими прикладами метафоричної традиції, характерної для англійської мови, є терміни:

barber(s) chair – ‘пеньковий скол’ (досл. ‘крісло цирульника’);

widow maker – небезпечно зависле дерево або гілка (досл. ‘убивця’);

wolf tree – розлоге дерево, яке пригнічує ріст молодих дерев (досл. ‘дерево-вовк’);

witches' broom – надмірно густі пучки коротких галузок, що розвиваються внаслідок пошкоджень паразитичними грибками гілок деревних рослин (досл. ‘відьмина мітла’);

chain dog – ‘чокер’ (досл. ‘собака на прив’язі’).

Метафоричне перенесення загальнономовних лексем на позначення вад деревини простежуємо у таких термінах:

bow, *n.* – 1) дуга; 2) лук (*зброя*) та *bow*, *n.* – поклін, уклін; *bow* *n.* – ‘поздовжнє жолоблення по пласті’;

cup, *n.* – горня, чаша; кубок; *cup* *n.* – ‘поперечне жолоблення’;

crook, *n.* – 1) гак, крюк; 2) зігнутий; *crook* *n.* – 1) ‘викривлене дерево’; 2) ‘жолоблення пиломатеріала по крайці’;

crack, *n.* – 1) тріск; 2) тріщина; *crack*, *n.* – ‘тріщина, щілина’;

split, *v.* – розколюватися, розщеплюватися; *split*, *n.* – ‘поздовжня тріщина, розколина’;

shake, *v.* – трясти, хитати; *shake*, *n.* – ‘тріщина моозобійна, морозовина’;

twist, *v.* – скручувати, сплітати; *twist* *n.* – ‘крилуватість’;

graze, *v.* – 1) зачіпати’; 2) натирати (шкіру); *graze*, *v.* – пасти, скубити траву; (*forest grazing* – ‘об’їдання насаджень через випасання худоби’; *grazing forest* – 1) ‘лісове пасовисько’; 2) ‘ліс, якому завдано шкоду через обгризання дерев’).

Серед термінів лісового господарства простежуємо інші метафоричні перенесення, за подібністю, позначуваних предметів і явищ. Термін *bag* (‘живицева пазуха’) утворився завдяки образній подібності живицевої пазухи до мішка-*bag* (за цим самим принципом утворилися і *bag*-портфель і *bag*-валіза). А також:

bleeding, *n.* – кровотеча; *bleeding*, *n.* – ‘витік живиці, смоли’;

blank (з фр. *blanc*), *n.* – пусте, вільне місце; *blank*, *n.* – ‘незалісна ділянка’;

block, *n.* – колода; *block*, *n.* – ‘короткий товстий сортимент, кряж’;

branch, *n.* – ‘гілка дерева’; *branch*, *n.* – ‘галузь’ як окрема ділянка виробництва чи науки;

bridge, *n.* – міст, місток; *bridge*, *n.* – ‘недопил’, перемичка, що може утворитися внаслідок нефахового спилування дерева (*sloven*);

knot, *n.* – вузол; *knot*, *n.* – сучок.

Прикладами перенесення значень слова на інший об’єкт, за функцією, є:

bed, *n.* – ложе; *bed*, *n.* – ‘грядка, клумба’;

bicycle, *n.* – велосипед; *bicycle*, *n.* – ‘каретка несучої линви для повітряного трелювання’.

Існують також лексеми, які утворені за подібністю і за функцією на основі морфем антропоморфного чи зооморфного походження, що є термінами галузевої терміносистеми:

ant, *n.* – мураха (*pl. Formicidae*); *carpenter ant(s)* – ‘жужелиця’ (досл. мураха-гесля);

beaver, *n.* – бобер річковий (*Castor fiber* L.); *beaver*, *n.* – ‘робітник, який підготовляє трелювальний волок’;

borer, *n.* – ‘деревоточець, короїд’; *borer*, *n.* – ‘бур, бурав, свердло’;

limb, *n.* – кінцівка, частина тіла; *limb*, *n.* – 1) ‘гілка’; 2) ‘сук’ (відросток від стовбура);

donkey, *n.* – осел; *donkey*, *n.* – пересувна лебідкова установка.

Семантичний зв'язок на основі спільнокореневої твірної одиниці простежуємо у таких полісемантах:

driller, *n.* – ‘свердлувальник, свердляр; бурильник’; *driller*, *n.* – ‘свердлувальний верстат’; *driller*, *n.* – ‘сівач’; *driller*, *n.* – ‘стройовий інструктор’;

log sorter, *n.* – ‘сортувальний механізм’; *log sorter*, *n.* – ‘сортувальник колод’;

limber, *n.* – ‘гілкорізна машина’; *limber*, *n.* – ‘гілкоруб’ (робітник, який очищує дерево від гілок);

loader, *n.* – ‘навантажувач’; *loader*, *n.* – ‘вантажник’;

sawyer, *n.* – ‘пиляр; розкрязувальник’; ‘моторист пилки’; ‘рамник лісопилного заводу’; *sawyer*, *n.* – (*em.*) ‘вусач чорний’.

Спільнокоренева твірна одиниця є основою утворення термінів-полісемантів у галузевій термінології. Наприклад, терміни на позначення оператора пристрою чи машини і назва самої машини можуть становити лексико-семантичні одиниці терміна-полісеманта. Розвиток структури полісемантів у галузевій термінології зумовлено головно розвитком науково-технічного поступу. Розроблення нових знарядь праці стає основою перенесення назв професій робітника, який виконував технічну операцію раніше, на роботизовану техніку, яка почала виконувати його робочу функцію. Головна полісемічна модель “пристрій/машина – професія”.

За розвитком значення, у полісемічних словах розрізняють структури ланцюжкового, радіального і комбінованого (ланцюжково-радіального) типу. Історично, значення бувають первинними (головними) і вторинними (похідними). Вторинні можуть утворюватися шляхом метафоричного чи метонімічного переносу. У багатозначних словах можна простежувати подальший розвиток вторинного значення [12, с. 503].

Діахронний підхід дає змогу побачити, як змінилося лексичне значення початкової форми слова. Прикладом втрати вихідного значення послугувати історія розвитку англійського слова *beam*: 1) сонячний промінь, стовп світла; 2) ‘балка, брус’. Спільність цих двох лексико-семантичних варіантів є зрозумілою, коли звернутись до етимології. Староанглійське слово *beam* означало ‘живе дерево’ (пор. з німецьким *Baum* – ‘дерево’); з плином часу ці лексико-семантичні варіанти розійшлися і втратили семантичну пов’язаність [4, с. 21]. Порівняймо з галузевим терміном *wood ray* (‘серцевинний промінь’).

Лексему *drill* спершу використовували на позначення знаряддя для роблення заглибин чи отворів, далі її почали застосовувати на позначення інструмента і процесу висіву насіння. З часом цю лексему вживають на позначення набування вправності у військовій справі: 1) *drill*, *n.* – ‘свердло, бур’; 2) *drill*, *v.* – ‘сіяти рядками’; 3) *drill*, *v.* – ‘тренуватися, муштрувати’; 4) *drill*, *n.* – ‘вправа, тренування’. У фаховій мові на позначення свердла маємо кілька лексем: запозичене з латинської мови *auger*, староанглійське *borer*, германського походження *drill*.

Аналізуючи лексичний склад галузевої мови, простежуємо, що багатозначні загальнономовні лексеми – це термінні компоненти чи терміносполуки, які набувають “нових” смислових значень:

girdle, *n.* – ‘кільцювання стовбура для усихання дерева’; *girdle*, *n.* – ‘ходи комах у вигляді кілець’;

lumber, *n.* – ‘пиломатеріал’ (Вг.), ‘лісоматеріал’ (Am); *lumber*, *n.* – ‘непотрібні громіздкі речі (меблі)’;

log, *n.* – ‘колода; кряж’; *logging*, *n.* – ‘лісозаготівля’; *log*, *n.* – ‘реєстровий журнал’; *logging* (*pr. part. log v.* – ‘реєструвати’) – ‘реєстрування’;
litter, *n.* – ‘сміття’; *litter n.* – лісовий відпад; *leaf litter* – ‘опале листя’;
nut, *n.* – ‘горіх’; *nut*, *n.* – ‘гайка’; *nut*, *n.* – ‘муфта’.

Семантичний зв’язок між трьома інваріантними значеннями полісеманта простежуємо у лексемі *wood*, серед яких два іменники і один прикметник: *wood*, *n.* – ‘деревина, лісома-теріал’; *wood*, *n.* – ‘ліс, насадження’; *wood*, *adj.* – деревний, деревинний, лісовий. Зокрема, *dry wood* – ‘суха деревина’, *thick wood* – ‘густий ліс’; *wood charcoal* – ‘деревне вугілля’; *wood fiber* – ‘кислема, деревинне волокно’; *woody plant* – ‘деревна рослина’. Натомість, лексема *yard* має також три інваріантні значення, серед яких усі іменники: *yard*, *n.* – ‘ярд (одиниця довжини)’ = 0,9144 м; *yard*, *n.* – ‘двір, подвір’я’; *yard*, *n.* – ‘лісовий склад’; *yard*, *n.* – ‘майданчик, обгороджене місце для виконання певних робіт’; *yard*, *n.* (*yarding*) – ‘тре-лювання лебідкою’ (*mobile yarder* – самохідна, пересувна канатна установка; *aerial yarding technique* – лісозаготівельна технологія з використанням літальних апаратів).

Цікаво, що лексема *table* з трьома інваріантними загальнономовними значеннями: *table*, *n.* – ‘стіл’; *table*, *n.* – ‘плита’; *table*, *n.* – ‘таблиця’ (*rolled table* – ‘рольганг’; *stand table* – ‘об-лікова відомість деревини’; *volume table* – ‘таблиця об’ємів (мас) колод’; *yield table* – ‘та-блиця ходу росту’) творить нове смислове значення: *table*, *n.* – ‘рівень’ (*water table* – рівень насиченості ґрунту водою).

Багатозначна лексема *crown* спочатку позначала: ‘вінець, корону’. Згодом зображення монарха на грошовій одиниці дало назву монеті ‘крона’. З часом цю лексему використо-ували для позначення верхньої частини чогось, наприклад, гори, коронки зуба тощо. У галузевій лексиці *tree crown* використовують на позначення ‘крони дерева’. Етимологічно багатозначна лексема *canopy* бере початок з грецької мови на позначення єгипетських ку-шеток (пор. запозичене з фран. *kanana*). Семантика *canopy* зі значеннями ‘балдахін, тент, навіс’ конкретизувалася, і сформувалася терміносполука *forest canopy* (‘намет лісу’) на позначення сумарної кількості крон дерев на одиницю площі. Багатозначна лексема *stand* належить до різних тематичних полів з головними значеннями: стійка; підставка; підпірка. У галузевій термінології ця лексема витворила одну з головних терміносполук: *forest stand* (‘деревостан’) (пор. з українською ‘сухостій’ (*dead wood*)).

Етимологічно спорідненими термінами з наявністю спільної семи з послідовним розши-ренням (звуженням) первинного значення, за ланцюжковим типом, утворені полісеманти:

floor, *n.* – ‘підлога’ → *forest floor* – ‘лісовий настил’;

game, *n.* – ‘дичина для полювання, мисливські звірі’; *game*, *n.* – ‘мисливство’;

grain, *n.* – ‘волокно (текстура деревини)’; *grain*, *n.* – ‘абразивне зерно’ (*cross grain* – ‘косошаровість’ (нахил волокон); *spiral grain* – ‘спіральне волокно’ (тангентальний нахил волокон деревини); *irregular grain* – ‘завилькуватість деревини’). Порівняймо з лексемою *fiber* (з лат. *fibra* – ‘ниткоподібний’), *n.* – волокно, формує свою структуру за комбінова-ним типом – спершу ланцюговим як текстильний матеріал (*textile material*, 1827), а далі радіальним: *fiber*, *n.* – деревне волокно (*fibreboard*, *n.* – деревноволокниста плита, 1897); *fiberglass*, *n.* – ‘скловолокно’ (1937); *fiber optics*, *n.* – оптоволокно (1956); *dietary fibre*, *n.* – неперетравлювальна субстанція [19];

green, *adj.* – ‘вкритий зеленню’; *green*, *adj.* – ‘свіжозрубаний’; *green*, *adj.* – ‘екологічно чистий’;

horn, *n.* – ‘ріг (тварини)’; *horn*, *n.* – ‘ріг, сурма’ (пор. *hornbeam* = *hornbeech*, *n.* (*Car- pinus* spp.) – ‘граб’);

mensuration, *n.* – ‘вимір/вимірювання’; *mensuration*, *n.* – ‘лісова таксація’;

story (storey), *n.* – ‘поверх, ярус’; *story*, *n.* – ‘ярус рослинності’ (*understory*, *n.* – ‘підлісок, підріст’); *overstory*, *n.* – ‘верхній ярус деревостану’; *two-storyed stand* – ‘двоярусний деревостан’; *two-story faces* – ‘двоярусний спосіб підсочування’).

Загальнономовна лексема *tolerance*, *n.*, зі значеннями ‘терпимість, толерантність’, конкретизує своє особливе значення у галузевій термінології як *tolerance*, *n.* – ‘допустиме відхилення від стандарту’, ‘допуск’ та *tolerance*, *n.* – ‘витривалість до певних чинників довкілля’ (*tolerant*, *adj.* – ‘терпимий, толерантний’; *shade tolerant*, *adj.* – ‘тіневитривалий’; *shade intolerant*, *adj.* – сонцелюбний, світлолюбивий; *intolerant species* – ‘світлолюбива порода’).

Прикладами формування похідних значень у багатозначних лексемах, за радіальним типом, є:

needle, *n.* – ‘голка’; *needle*, *n.* – ‘спиця, в’язальний гачок’; *needle*, *n.* – ‘гравірувальна голка’; *needle*, *n.* – ‘шпилька (хвоя, глиця)’;

pole, *n.* – ‘молоде дерево діаметром на висоті грудей від 10 до 25 см’; *pole*, *n.* – ‘жердина, стовп’; *pole*, *n.* – ‘міра довжини 5,029 м’; *pole*, *n.* – ‘міра площі 25,29 м²’; *pole*, *n.* – ‘полюс’ (магнітний, північний).

Прикладом ланцюжково-радіального (комбінованого) типу структури полісемічного слова є лексема: *mill*, *n.* – ‘млин’; *mill*, *n.* – ‘фабрика/завод’ з устаткуванням для конкретного виробничого процесу; *mill*, *n.* – ‘металургійний комбінат/прокатний стан’; *mill*, *n.* – ‘лісопилка’; ‘лісопилковий завод’ (*band mill* – ‘стрічковопилковий верстат’; *gang mill*: 1) ‘пилорама’; 2) ‘завод, обладнаний пилорамою’; *mill* – ‘фрезерний верстат’ → *milled* – ‘фрезований’).

Цікавим явищем є полісемія терміна в різних термінологічних контекстах. Мовознавці вважають, що спрямованість у розвитку значень завжди є логічно мотивована. Можемо легко простежити, як завдяки своїй конкретиці первинне значення поступово семантично розширюється, і на його основі твориться інший термін [12, с. 503].

Так, прикладом терміна міжгалузевої полісемії, що зазнав переосмислення і ввійшов з однієї терміносистеми в іншу, є лексема французького походження *debris* зі значенням ‘уламки, обрізки, сміття’. У медичній галузі це слово має два значення: ширше, загальномедичне – ‘чужорідна речовина’ і вузке, стоматологічне – ‘зубний наліт’ [11]. Тільки контекст підказує, у якому значенні вжито цей термін. У лісгосподарській галузі теж існує термін *debris* з подібним значенням ‘порубні залишки’/‘лісосічні відходи’.

Первинне значення лексеми *chip* – ‘уламок, осколок, скалка, скіпка’; у лісозаготівлі *chip of wood* – ‘деревна стружка, тріска’. Згодом її почали використовувати на позначення смажених картопляних скибочок (*potato chips*). У ХХІ ст. витворився новий образ, і ця лексема набула ще одного спеціального значення в електротехніці та комп’ютерній індустрії – ‘чип, кристали інтегральної мікросхеми’ (*computer chip*). Лексема *chip* є прикладом ланцюжкової полісемії, коли кожне наступне значення виникає на основі найближчого попереднього [12, с. 503].

Термін *conversion*, семантичне ядро якого є ‘перетворення’, ‘зміна’, ‘переробка’, ‘трансформування’, позначаючи одне і те ж поняття у різних терміносистемах, є полісемічним:

energy conversion (фіз.) – зміна форм енергії;

economic conversion (екон.) – технічні, економічні та політичні процеси переходу від військово-промислового до ринкового господарства;

data conversion (інф.) – зміна даних з одного формату в інший;

conversion (реліг.) – навернення до віри;

conversion (фін.) – конверсія, перерахунок одних грошових одиниць в інші;

conversion (юр.) – зміна юридичного характеру власності;

conversion (лінгв.) – конверсія, зміна частини мови ($n \rightarrow v$; $v \rightarrow n$);

conversion (тех.) – переробка; (*метал.*) переробка чавуну в сталь;

wood conversion (ліс.) – перероблення лісоматеріалу у комерційний продукт (пиломатеріал, кряж тощо).

Лексема *conversion* творить структурний тип **радіальної** полісемії, коли всі похідні значення виникають на основі одного вихідного [12, с. 505]. Поділяємо думку Н. Яценко, яка твердить, що “міжсистемна багатозначність виникає у тих випадках, коли той самий термін функціонує в різних галузевих терміносистемах із практично незмінним семантичним ядром, але щоразу іншим набором периферійних сем” [13, с. 317–322], у нашому випадку *energy, economic, data, wood* тощо.

Висновки

Аналіз англійських джерел з теорії та практики лісового господарства дає підстави стверджувати, що в англійській термінології галузі термінам, так само, як і загальноживаних лексичних одиниць, властиві явища полісемії та омонімії. Як невід’ємній частині всієї лексико-семантичної системи, термінології лісового господарства притаманні головні семантичні особливості – у межах терміносистеми терміни вступають між собою в омонімічні та полісемічні відношення.

Дослідження омонімії та полісемії є важливим для фахової терміносистеми з огляду на те, що у фахових тезаурусах і галузевих словниках потрібно висвітлювати усі значення терміна через призму омонімії та полісемії (омонімічні зв’язки та всі лексико-семантичні варіанти полісеманта). Мовознавчий інтерес становить лексична або словникова форма омонімії. Існують різні класифікації омонімії: за тотожністю форми (повні, омофони, омографи), за змістом (лексичні, граматичні, лексико-граматичні). Найчастотнішими в галузевій термінології є граматичні омоніми з огляду на явище конверсії: іменник–дієслово. У галузевій мові простежуємо також омоніми, які сформували свої лексико-семантичні варіанти як полісемічні слова. Полісемія виникає через асоціативність образу, завдяки широті його семантики. З плином часу слово набуває нових значень, і його використовують для позначення нових понять. Така виразна асоціативність, власне, притаманна лексичній англійській мові.

Для сучасної англійської мови характерний високий ступінь полісемії, зокрема через принцип мовної економії – вживання одних і тих самих мовних форм на позначення того, що досі в галузевій мові не мало спеціальної назви. Багатозначних слів (полісемантів) є набагато більше порівняно з омонімічними лексемами. Як і загальноживані слова, полісеманти класифікуємо за критеріями, як: характер семантичного зв’язку (метафоричний перенос, спільнокоренева твірна одиниця) та характер розвитку значень (ланцюжковий, радіальний, ланцюжково-радіальний типи). Для англійської терміносистеми лісового господарства здебільшого характерний ланцюжковий механізм творення нових – зазвичай семантично вужчих – значень, а спрямованість у розвитку значень є логічно мотивована.

Аналіз семантичної структури термінів-полісемантів показав, що вони виникли зокрема на основі загальноновживаної лексики, проте, на відміну від загальноновживаних слів, мають обмежену кількість значень, і семантичний зв'язок у фахових термінах є простіший, ніж у загальноновживаних полісемантах. Полісемічні терміни виникають здебільшого внаслідок метафоричного перенесення, що відображає особливості світосприйняття носіїв мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-український словник лісотехнічних термінів – English-Ukrainian Dictionary of Forestry and Forest Engineering Terminology : Бл. 3 200 слів [Текст] / Леся Миклаш, Богдан Магура ; за заг. ред. Ю. Бігуна. – Львів : Каменяр, 2013. – 124 с. : іл. 2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. – 3-е изд., перераб. и доп. / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1986. – 295 с. 3. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія / Р. І. Дудок. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с. 4. Елисеєва В. В. Лексикология английского языка [Электронный ресурс] . – СПб: СПбГУ, 2003. – 44 с. : / В. В. Елисеєва. – Режим доступа : www.metko.ru. 5. Закреницька Л. А. До питання полісемії та омонімії у фаховій термінології. / Л. А. Закреницька. – Наукові записки. – Острого (Серія : Філологічна ; вип. 36) : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”. – 2013. – С. 26-28. 6. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал, 2000. – 352 с. 7. Кронгауз М. А. Семантика / М. А. Кронгауз – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Изд. центр “Академия”, 2005. – 352 с. 8. Мостовий М. І. Лексикология англійської мови / М. І. Мостовий. – Х. : Основа, 1993. – 255 с. 9. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с. 10. Смирницький А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницький. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1956. – 260 с. 11. Томко І. Є. Полісемія та омонімія у сфері досліджуваних мовних одиниць [Електронний ресурс] / І. Є. Томко, Г. В. Шалаєва. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Philologia/70417.doc.htm. 12. Українська мова: Енциклопедія / редк. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004 – 824 ; С. : іл., 502-503. 13. Яценко Н. Семантичні процеси в українській військовій термінології (назви одягу). [Електронний ресурс] / Н. Яценко // Українська термінологія і сучасність: 36. наук. праць. Вип. VII / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2007. – 416 с.). Режим доступу : <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id77/> [Цит. 2015, 21 квітня]. 14. Crystal David. **The Cambridge Encyclopedia of the English Language**, 2-nd ed. / David Crystal. – BCA, 2003. – 489 с. 15. Kreidler Ch. W. **Introducing English semantics** / Ch. W. Kreidler. – London and New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 1998. – 332 p. 16. Palmer F. R. **Semantics. A New Outline** / F. R. Palmer. – 2-nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 164 p. 17. Saeed John I. **Semantics** / John I. Saeed. – 2-nd ed. – Blackwell Publishing, 2003. – 325 p. 18. **Terminology of Forest Science, Technology, Practice and Products. Second Printing with Addendum** / Society of American Foresters. – Washington D.C., 1983. – 370 p. 19. Online Etymology Dictionary. Access mode : : http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=fiber&searchmode=none

Стаття надійшла до редколегії 28.08.2015 р.

Прийнято до друку 21.10.2015 р.

**THE PECULIARITIES OF HOMONYMOUS AND POLYSEMOUS LEXEMES
IN THE ENGLISH TERMINOLOGY OF FORESTRY****Lesia Myklash**

*Ukrainian National Forestry University,
103, General Chuprynka St., Lviv, 79057, Ukraine,
e-mail: lmyklash@mail.com*

The research considers the peculiarities of homonymy and polysemy in the English terminology of forestry. The semantic analysis of homonymous and polysemous lexemes, belonging to the terminological system under study, has been carried out. The classification of terms based on the types of their meaning development has been suggested. It has been concluded that any thesaurus of forestry terminology or specialized dictionaries should cover all the specific meanings of terms and their homonymous and polysemous relations should be highlighted.

Keywords: word meaning, semantics, polysemy, homonymy, term, forestry.